

Aksiologija i kreologija kao predmet simpozija Sociološkog društva Hrvatske i tematskog broja

*Konstitutivno je obilježje načina egzistencije čovjeka naše epohe **ekstenzija i produblјivanje situacije otuđenja u mondijalnim razmjerima. I to kada su čovjeku dostupna sredstva i mogućnosti za rješenje povijesnog konflikta između ljudske socijabilnosti i društvene organizacije, odnosno za ozbilјavanje integralne čovjekove ličnosti (»ljudske prirode«).***

*Taj se kompleks objektivno izražava u postojanju i prakticiranju različitih načina egzistencije — imali pri tom na umu subjektivistički stav o stvarnoj mogućnosti čovjekovog izbora ili pak prihvatili poziciju dijalektičke teorije društva prema kojoj je problem saglediv polazeći od **Marxove »teorije otuđenja«**. Taj je Marxov koncept teorijsko i metodologijsko uporište koje je (pored čovjekove proizvodne prakse) bitan element »filozofije slobode« (»filozofije prakse«) u smislu metode i teorije društvenog razvitka čovjeka. Drugim riječima, ona govori da se čovjek otuđuje u predmetu rada na temelju podjele rada, itd., da se otuđuje od svoje antropološke dimenzije odnosno generičke biti, prirode čovjeka kao univerzalne i društvene djelatnosti, te od zajednice na razini konkretno-historijske dimenzije — iako je to istodobno i proces oblikovanja čovjekove samosvijesti i razvoja »ljudske prirode«.*

*Tako je razvoj proizvodnih snaga ili opredmećivanje ljudskih sposobnosti istodobno i proces rastvaranja ljudske zajednice odnosno **proces otuđenja čovjekove društvenosti**. Vrijedi, također, da je proces otuđivanja ili rastvaranja zajedničkog bića **nužna i pogodna pretpostavka razvitka proizvodnih snaga** (processa opredmećivanja razvitka ljudskih sposobnosti). Na taj način zbog *drarne* usamlјivanja dolazi u uvjetima koji bi mogli biti temelj procesa stvarnog oslobađanja i realizacije autentičnog rodnog života do gubitka i nedostizanja slobode.*

*Antropolozi marksističke provenijencije u analizi tog procesa težište, pored ostalog, stavlja na **ljudsku prirodu kao historijsku kategoriju** u uvjetima industrijske civilizacije odnosno formiranja građanskog društva na temeljima ekonomije akumulacije kapitala. Oni pokazuju da se u procesu razvoja društva, čija je kultura tehnika a temeljna vrijednost — kojoj kao božanstvu treba služiti — ideja bezuvjetnog materijalnog*

progresu, odnosno kumuliranja jedinica materijalno-financijske snage kao mjere kojom barata građanska koncepcija progresu, stvara jedan **novi tip čovjeka, koji moć i udobnost identificira kao ljudsku sreću.**

Tehnicizam kao tzv. ideologija racionalnosti — a znanstveno-tehnička racionalnost bi bila temeljna ljudska vrijednost — generaliziran na društvene odnose, tj. kao tobož racionalno upravljanje društvom prerasta kako je poznato u tehnokratsku ili birokratsku iracionalnost i nasilje nad čovjekom. Motreći ga vezano sa elementom vlasti ili političke moći te društvenih vrijednosti, umjesto povećanja mogućnosti realizacije antropoloških, bitno ne-tehničkih vrijednosti, odnosno stvaranja pretpostavki za ozbiljenje slobodne ljudske zajednice po mjeri čovjeka kao slobodnog i stvaralačkog bića, dolazi do formiranja eminentno alijeniranog društva, društvenog sistema iznad čovjeka čije je ponašanje određeno limitima besprijekorno funkcioniranje u smislu tehničko-pragmatističkog i racionalno-utilitarističkog perfekcionizma i ekonomski rast društvene organizacije, odnosno **dolazi do podređivanja čovjeka tim ciljevima.**

To, naravno, vrijedi jednako tako i unutar etatičke koncepcije države kao stvarnog ili irealnog entiteta inkarniranog u birokratskom aparatu kao rezultatu falš-institucionalizacije revolucionarnog subjekta, jer ta koncepcija počiva na istim vrijednostima na kojima insistira građanski svijet ali zaogrćući ih ideologijom revolucionarnog prevrata i nužnosti odricanja u ime sretnije budućnosti. Hipoteka na budućnost ujedno je onaj socio-psihološki momenat koji bi na subjektivnom planu kod čovjeka trebao izazvati uvjerenje da je stvaralac i samostvaralac (ako ne svoje egzistencije onda života onih koji će jednom doći) — prevedeno na sociološku kategoriju **i taj se čovjek** kao dio jedne heterogene politizirane mase duboko uronjene u producentsko-konzumentsku civilizaciju **proizvodi kao otuđen i usamljen.**

Ne nastavljajući na tom tragu analizu mogućnosti prevladavanja postojećeg stanja treba podvući da se **stvarno bogatstvo čovjeka** kao stvaralačkog i univerzalnog bića, odnosno bića slobode i zajednice, može izraziti kao **»u univerzalnoj razmjeni rođena univerzalnost potreba, sposobnosti, užitaka, proizvodnih snaga itd. pojedinaca«** (Marx). Te su potrebe temelj socio-kulturnih dimenzija ljudske prirode (odnosno same dimenzije) i prema njima se **»mjere«** čovjek i njegova zajednica.

Prema tome, napuštajući svako **»prethodno dano mjerilo«** sa stajališta filozofije prakse središnjim se pitanjem javlja razvitak ljudskih sposobnosti u najširem smislu riječi, a to će reći, također pitanje društvenih vrijednosti kao ideala (normi odnosno institucionaliziranih **»kolektivnih pravila«** i vrednota kao pozitivno-negativnih valencija u individualnoj i prosječnoj društvenoj svijesti) te ljudskih potreba. U suvremenosti se manifestno pokazuje daleko-sežna važnost društvenih vrijednosti i ljudskih potreba upravo sa stajališta opredjeljivanja za određenu kvalitetu života.

To je podloga bujanja novih znanstvenih disciplina predominantno supradisciplinarnog karaktera: **aksiologije** koja se bavi proučavanjem vrijednosti i vrijednosnih orijentacija, te **kreologije** (grčki kreos = potreba) čiji su predmet ljudske potrebe sa stajališta njihove determiniranosti ne samo biološkom konstitucijom nego i svekolikim povijesno-društvenim sklopom.

Vrednote i potrebe nisu, dakle, samo individualne nego i **eminentno društvene pojave** i kategorije pa treba distingvirati **genetičko** odnosno povijesno od konkretnog, te dijalektiku odnosa pojedinačnog, posebnog i općeg u svakoj

UVODNIK

datoj socijalnoj situaciji (samo se tako može prevladati sociologizam). Analiza nužno mora uvažavati **polideterminizam** vrijednosnih, tj. kulturnih fenomena, jer samo tako može poštivati autonomnost i zakonitost svjesne, svrhovite ljudske mogućnosti i prirode. Vrijednosti i potrebe su, također, socijalno ukorijenjene, ali različito na raznim razinama čovjekovog odnosa prema društvenim situacijama ili prema drugim ljudima.

Jedan od primjera koji ukazuju na važnost ljudskih potreba i društvenih vrijednosti kao »interpretacije« i »anticipacije« ljudske situacije, može se naći u disciplini koju se naziva **futurologijom**. Istraživanja budućnosti počela su bujati zbog izrazitog sučeljavanja socijalne zbilje sa njezinim povijesnim granicama (društvenim, ekonomskim, političkim i znanstvenim), a koje u ime prevladavanja treba povijesno situirati i protumačiti. Futurologija je vremenom čak postala intelektualni pokret (iako nikada nije izgubila elemente pomodarstva) u čija pitanja ulazi i dokle je čovjek stigao u procesu humanizacije i koje su daljnje tendencije tog procesa. Iz toga su nastali i alternativni pojmovi ljudskog razvoja, razmatranje, posebice, odnosa čovjeka i institucije, umjetnosti kao indikatora i faktora ugodnije budućnosti, samorealizacija kroz komunikaciju, ljudskih potreba vezanih za novu tehnologiju, itd.

Dogodilo se, međutim, da su futurolozi **zanemarili ekonomsku strukturu društva i sve kompleksnije društvene procese koji idu nezavisno od procesa koncentracije pučanstva** (na koju su stavili težište), a to znači da **nisu mogli protumačiti a niti predvidjeti ljudske potrebe**. Ova činjenica da ljudske potrebe i društvene vrijednosti nisu izučavali genetički kao povijesne kategorije dovela je do kraha čitave koncepcije, **jer se planirati ne može ako ne znamo što će ljudi u budućnosti trebati i željeti, što će se dešavati s njihovim socijalnošću**. Tu je ujedno i korijen zašto vizije novih alternativnih društava ili pak alternativni društveni modeli ostaju utopistički humanistički apeli ili pesimističke prognoze. Dapače, kako se često govori o krizi institucija na tragu tehnizacije i njenih humanističko-socijalnih posljedica, ne mali broj futurologa je rješenje vidio u vraćanju na **organske modele zajednica predindustrijskog razdoblja** u kojima je, navodno, postojala homogenost i uniformnost (jedinstvo rada i moralne odgovornosti)!

* * *

Istraživanja ljudskih potreba i društvenih vrijednosti možda nigdje ne mogu imati toliku važnost koliku bi imala u nas u pregnuću da se **spontanom plebejskim kolektivnim stvaralaštvom** ozbilji samoupravljanje kao epohalna solucija za čovjeka i ljudsku zajednicu. Naime, razvijenost ljudskih potreba kao i priroda vrijednosnih orijentacija neosporno su — iako ne izolirano uzeti — pokretačke snage i bitni motivativni faktori bez kojih je nezamisliva **društvena akcija**.

Socijalna antropologija kao sastavni dio korpusa sociologije, odnosno sociologija uopće kao kritičko-sintetička znanost o ljudskom društvu po prirodi svoga predmeta bi u realizaciji tih istraživanja trebala imati središnje mjesto. Na žalost, stjecajem brojnih i složenih razloga i okolnosti u tom smo području još negdje u začecima.

REVIJA ZA SOCIOLOGIJU

*Zato prvi simpozij koji je na temu **Suvremeno društvo i problemi ljudskih potreba i vrijednosti** organiziralo Sociološko društvo Hrvatske ima višestruki značaj. Simpozij nije trebao biti samo mjesto na kojem bi se iznijeli sistematizirani ili pojedinačni rezultati dosadašnjih teorijskih i empirijskih istraživanja, nego je trebao biti i poticaj da se ovaj kompleksan problem što temeljitije istraži u našem društvu. Korijeni se te ambicije nalaze u činjenici da se naš razvitak i pored toga što naše društvo po svojim osnovama još uvijek pripada građanskoj civilizaciji odlikuje brojnim specifičnostima.*

Smpozij, održan 11. i 12. prosinca 1975. godine, u 25 referata vjerojatno je dao ono što objektivno s obzirom na stupanj znanstvene sociološke elabracije ovog problema u nas i može dati.

Uredništvo je u okvirima mogućnosti nastojalo iz tog obilja materijala izabrati i objavljivanjem posredovati radove ne samo prema kriteriju kvaliteta, nego koji po predmetnom usmjerenju, teorijskom i metodološkom utemeljenju mogu prikazati šarolikost cjeline prezentiranih priloga, a prije svega djelovati poticajno. Na žalost, najveći dio priloga morao je biti samo u najkraćim crtama prepričan u osvrtu.

Antun Petak